

També és característic d'aquesta mena de denominacions el fet que s'apliquin a diversos animals domèstics, veg. els exs. que cito d'això als articles GOS, MOIX, MEIX, GOS, PERRO etc. Si hem vist que *xaira* ho diuen a la cabra, veurem que *xet* i *xeta* es diuen del porc i truja, però en altres llocs designen ovis i cabrum; el mall. *xot* és 'moltó' (però el cast. *choto* és nom caprí etc.). Ara bé *xai* no és del tot exclusiu del català, car una forma ben semblant del mateix «lockruf», o sigui *xal*, ha donat el nom del vedell en el base de Salazar i el Roncal (Bonaparte, *BSVAP* xiv, 17.428) i aquesta variant consonàntica reapareix en el CpTarr., però aquí *çal* és l'anyell, variant merament local d'alguns punts d'aqueixa comarca (Montoliu, *BDC* vi, 51; Amades xix, 219). *Xot* és el moltó a Mall., però és l'anyell cap a l'Ebre, i *xota* és l'ovella a Tortosa, l'Ebre i els Ports de Beseit (Amades xix, 281). Si tenim vocalisme *ai* i *a* (*xana* 'crit per a la cabra' tarrag. *BDC* vi, 51; xix, 209), *xaró* 'xai' a la Pna. de Vic (*DAG.*) i vocalisme *o*, també aquest mot pastoral apareix amb *e*: ja hem vist *xera* en el Ripollès com a nom d'una ovelleta, però *xeta* és la 'truja' a l'Ebre i Terra Alta: a Xerta (Amades, *BDC* xix, 220) a Benifallet i a Gandesa (Amades, *Excursions* II, 290).³

Ara bé això és antic i també masculí, car ja apareix en un doc. tortosí de 1385: «tot porc de fermadora que entrarà en heretat --- pac --- de dia, sis diners, e de nit, dotze diners, --- tòt *xet* que entrarà en heretat de negú, pac, per pensa, de dia, sis diners, e de nit, dotze diners»; i l'erudit tortosí que ho publica ens fa a saber que «per *xet* s'entenia a Tortosa y son districte al porcell» (*BABL* xii, 49). Doncs bé, ningú fantasiés que aquí tenim quelcom de radicalment distint de *xera* i *xai*, i d'origen i semàntica més o menys obscur i dubtós: car la mateixa denominació, en el Pallars Jussà i Sobirà, es dona precisament a l'anyell: «*xet*: xai» recollia Z. Rocafort a la Pobra de Segur (*BCEC* ix, 1899, 70). Jo mateix he sentit *çét* per allà, i Joan Lluís Pall. ens posa en escena aquests anyells a la seva Vall d'Assua: «Quan hom vol fer passar els *xets* per un lloc determinat, s'ha de fer anar ---», *Records de la meua vida de pastor*, 82.

I tanmateix també ho trobem aplicat a d'altres animals, i amb explícita puntualització del caràcter de apell o «lockruf»: segons *AlcM* *xeta* és en el Pla d'Urgell el nom que es dona a la «cabreta per cridar-la o amanyagar-la»; i en el val. de Gandia i Vall de Gallinera, *çét*, *çét* «s'usa com a nom per a cridar un gos» (*AlcM*, s. v. *xet*). Un altre apell o veu per cridar es va congriar en el port. *chibo*, cast. CHIVO, concretat després com a nom del boc o de la cabra [1475]. Anàlogament, usen *xibit* (o *xibida*) per cridar-les a les Borges d'Urgell, i *xebit*, *-ida*, en el Sió i Llubragós (*BDLC* ix, 315); mentre que a l'Alta Garrotxa *šabit*, *-ida*, ja s'usa convertit en nom del cabrit, *-ida*, des de quan neix fins que fa l'any (Rocabruna, *BDLC* ix, 239). En forma semblant deu arribar fins al Segre, car a la Sentiu de Cubells m'ensenyaren un home que li deien *Pare del çibit* (1964).

En fi el caràcter d'expressió manyaga queda també

de relleu pel fet que *xai* no és d'aplicació exclusiva al bestiar, car s'ha aplicat fins i tot als «cadells» humans: la informadora empordanesa de l'*AlcM*, que bé podia saber-ho essent l'observadora Irene Rocas, mestra de Llofriu, i diligent lexicògrafa, ens fa a saber que també ho diuen als nens petits, de mamella: «que has perdut un *xai*?» quan una dona cerca un nen que ha fugit; i «Maria, el *xai* belega», cridant a una perquè faci callar un infantó ploraner, que vol mamar; i en efecte Amades confirmà que *xaiera* es diu també de les dides a Cerdanya, alt i baix Berguedà, Ripoll i Collsacabra (acc. a, *BDC* xix, 220).

DERIV.: *Xaia* «la femella del xai» (PnaVic, *DAG.*; Berg., *BDC* xix, 219); «eren dins del corral --- És la meua costura —féu el pastor, somrihent --- Demà vos mostraré les *xayes* del Sant: les més guapes de totes», VCatalà (*Solitud* II, 36). *Xaiar* 'parir l'ovella' (*DAG.*; *BDC* x, 219); *xaiada* 'ventrada d'anyells': «aquella feda va tenir una *šaiáda*, que vos penseu pas...» Aiguatèbia (1959); 'ramat de xais' (*BDC* xix, 219). *Xaiejar* 'tenir regust de llana la carn' alt-emp. (*BDC* xix). *Pell xaienca* 'la del xai' (Banyoles, *DAG.*). *Xaier* 'el qui amoixa els animals' (*BDC* xix). *Xaiera* 'ovella que té xai', 'ovella que concep fàcilment' (*BDC* xix). *Xaió*, supra.

¹ Altrament AGNUS només restà com a romànic en alguns parlars suditalians i portuguesos. Que aparegui algun cop en baix llatí (*Carl.* de St. Cugat I, 62) no té res d'indici ni de notable. No cal dir que M-Lübke, *REW*; 290, es riu, amb cortès eufemisme, de la badada dels nostres aprenents de filòleg.

² Ridículament *AlcM* diu que és el fr. *chère* 'cara'. Un rabadà que aprèn el francès per conversar amb les ovelles. — ³ Hi afegeixo encara d'altres denominacions paral·leles. «*Xon*: nom per cridar o amanyagar el xai» a Centelles (*BDC* III, 34), després ampliat a interj. per saludar amics íntims: «hola, *çón!*» (*AlcM*). Llgd. *chouno* 'cabra' (TdF), *choun* «goret», Sainéan, *Sources Indig.* II, 89; Erau *çúna!* a les cabres, com a «lockruf» (Rohlf's, *ZRPb.* xlv, 674). *Xorret* nom que donen al porc per cridar-lo, cap a l'Ebre (Bot, *AlcM*). Monòver *xili*, interj. per cridar els gossos (SGuarner, gloss. de *Canyis*). «*Biiik!*: para amenazar al cabrió» i «*biqueta*: la cabra» a Benasc (Ballarín, *Dicc.*).

Xaic (abric) castellanisme, del cast. JAIQUE.

XAICA, embarcació com un llagut: sembla alteració del cast. CAIQUE per influència de *xabec* i els altres de què tractem a XAVEGA. *Caique* s'usa a Andalusia, segons el *DAut.*, i el mateix que el fr. *caïc* (1639), ve del turc *qāiq* 'barca', 'xalupa' (Jal, *Gloss.*, 379, 1240). □ 1.ª doc.: *BDC* XII, 1924, 40.

Xaiejar, *xaier*, *xaió*, V. *xai* *Xaióta* (*DAG.*) és el mexicanisme cast. CHAYOTE.

XAIRA, peça d'acer per esmolar ganivets i altres oficis tècnics, del gallec *chaira* id., per conducte caste-